

Fényképező szemek

Burány Nándor

ALAIM ROBBE-GRILLET: OČI KOJE
SVE VIDE, NARODNA KNJIGA,
CETINJE, 1959

A cetinyei Narodna Knjiga egy rendkívüli elszántsággal és merészséggel megírt könyvet adott kezünkbe. Alain Robbe-Grillet könyve a néhány száz év előtti világrész-felfedezők kitartó következetességére emlékeztet bennünket. Ez a fiatal francia regényíró, polgári foglalkozására nézve agronómus, harmadik regényében gyökeresen szakított a regényírás iddigi módjával, minden kötelet eltépett, minden visszavezető hidat lerombolt.

Nem ő az első vállalkozó. Már sokan elidultak előtte, de lényegesebb eredmény nélkül gyorsan visszatértek a kiinduló helyre. Valaki azt mondta, Joyce *Ulyssese* után már lehetetlen regényt írni. Akik írtak, azok inkább a meglévő hagyomány ápolására vagy a regény kidolgozott formaeszközeinek csiszolására szorítkoztak.

Proust és Joyce hatásától alig tud valaki megszabadulni. A nagy regény-

írók egyre inkább filozófusok is és filozófiai rendszerük csontvázára szerkesztik regényeiket. Talán sosem érezték az írók ilyen tragikus komolysággal társadalmi hivatottságunkat, mint az elmúlt két-három évtizedben. Több jel mutatja, hogy ebbe is fáradtak bele. Ennek a fáradtságnak szülötte Robbe-Grillet is.

Nem tétovázik, nem ingadozik, ellentmondást nem tűrő határozottsággal tűzte maga elé a célt: megmenteni a regényt. Mitől? A terhes bölcselkedéstől, a fejezetekre nyúló belső monológoktól, az ember belső világában való végtelen vájkálástól. Grillet nem valószerű akar lenni. Magát a teljes valóságot akarja adni, semmit el nem mulasztó részletességgel, aprólékos leírásokkal, fényképszerű pontossággal, egy karamell-papír vagy egy széttaposott kiszáradt béka hú megrajzolásáig kiterjedő lelkiismeretességgel.

(Nincs már egyedül, Franciaországban irányt alapítottak: a mikrorealizmust.

Amíg elődeik főleg a nemes emberi vágyak, álmok, törekvések és akarások csúfos bukását és hajtörését ábrázolták regényeikben, Grillet és társai egy lépés-

sel tovább mennek. Ők tagadják magát az embert is, az embert mint saját álmainak, vágyainak önálló irányítóját, megvalósítóját. A tárgyak: a folyton kísértő sirályok, madzagdarabok, karamell-papírok, apálykor öbölbeszorult tengeri hulladékdarabok dominálnak a könyvben.

Az ember teljes vereségét akarja észleltetni? Ellenszenvünket, lázadásunkat akarja kiváltani az ember ilyenfokú tagadása ellen? Egyszerűen reakció ez az előbbi korszak regényhőseire, akiket írók mindenáron emberfeletti világmegváltó eszmék hordozóivá öltöztetnek fel?

A regény főhőse a legközönségesebb kereskedelmi utazó, karórát árulni indul egy szigetre. Egy koffernyi órával vág neki a hajóútnak, útközben pontosan kiszámítja, hogy délutánig, a hajó visszaidulásáig hogyan adhatja el valamennyit. Ismeri a szigetet, ott született, ez most kapóra jön neki.

A nagy vásárból azonban nem lesz semmi.

Alig tud valamit eladni. Mi áll az útjába? Mi gátolja munkáját? Milyen drámái fejleményeket hoz magával a sikertelen út? Szerelem? Szerencsétlenség? Milyen kaland? Lemarad a hajótól, aznap nem tud visszautazni, de a következő napokon sem javul a helyzet. Bánkódik emiatt? Leverli a sikertelenség? Az író nem sokat törődik hőse lelkivilágának megrajzolásával. Nem boncolgatja érzését, nem sokat törődik hangulata belső rugóival, de aprólékosan, oldalakon ecseteli, hogy milyen szögből, a hajóról vagy a szikláról nézve, milyen volt a sirály feje, szeme, szárnya, begye, farka vagy a csőre.

Ez fontosabb neki. A tárgyak, a megfogható valóság szerepe magasan az ember belső világa fölött áll. Az író az olvasó minden egyes méltatlankodására mintha csak azt felelné: hát fontos az, egyáltalán, mit számít, hogy az ember mit gondol, érez egy-egy esemény láttán?

„Apály idején a sok hulladék eltakarta a rakpart alján lerakódott sarat.

Az elrothadt algák szálaiktól befont kövezet között, az enyhén lejtő és sötét fenéken, itt is, ott is fénylett egy-egy konzervdoboz, ideiglenesen még elkeverte a rozsdát, aztán egy-egy virágmintás porcelándarab, egy majdnem használatlan kék, zománcos levestűró... és voltak nagy éles ollók is, többé-kevésbé töröttek, némelyik meglepően nagyok voltak, valóságos csodák. A reggeli nap alatt mindez valami erős, de nem visszatetsző szagot árasztott, a jód és a kissé romlott rák keverékét..”

Hasonló módon a kiszáradt békáról is. Napsütéses, poros úton meglátja és leír róla minden leírhatót: fekvését, színét, szagát, nagyságát stb. Este beles a szobába a megvilágított ablakon és nemcsak a személyeket meg tárgyakat sorolja föl hiánytalanul, mértani pontossággal mondja el róluk, milyen távolságban, milyen magasan fekszenek egymástól, milyen szöveget zárnak be vagy mekkora árnyékok vetnek.

Grillet tudatosan arra törekszik, hogy mindenben következetes ellentéte legyen az előző regénynek. Aminek elődei a legnagyobb jelentőséget tulajdonították, ő azt teljesen elhanyagolja vagy mellőzi, és amit azok említésére sem tartanak méltónak, ő azt a legnagyobb gondnal és szorgalommal ábrázolja.

Egy szó sem esik ebben a regényben Hirosimáról, a Bikini-szigetéről, Algérről vagy a berlini kérdésről, mégis a tárgyak világának ilyen zsarnoki inváziója mögött is érezni, vagy talán sejteni lehet, az atomkorszak rettegő, reményért, humánumáért, jóságáért epekedő, már-már reményvesztett emberét.

Merészségét senki sem vitathatja. Ismeretlen vizekre evezett és messze a régi partoktól szárazföldre talált. Még nem hódította meg teljesen a regényírásnak ezt az új világrészét. Csak a peremét mutatta meg. Nem mondhatjuk meg előre, mit hoz még ezután. Lehet, hogy a zolai naturalizmus elhagyott szigetére, de lehet, hogy valóban új világrészre talált.